

ابعاد پژوهش و تحقیقات

دکتر ناصر مهران

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی نراق

امروزه شناخت ابعاد و راهبردهای پژوهش و تحقیقات برای کشف مسائل و مجهولات زندگی راهگشا برای پیشرفت ابواب تمدن و آرامش و امنیت بشری است.

در جهان کنونی ما شاهد توسعه روابط و گسترش مناسبات بین کشورها هستیم و از جهت اینکه موضوع پژوهش سالیان دراز است که در جوامع پیشرفته چه از نظر داخلی و چه از نظر بین‌المللی نهادینه شده است لهذا در کشورهای در حال توسعه مثل ایران که هنوز دریاب بسیاری از ارزشها و راههای دستیابی به کانونهای توسعه تحقیقات بیگانه می‌باشند و کمبودهای فراوانی احساس می‌شود لازم است که از نظرات و مطالعات علمی و نحوه تحقیقات سایر کشورهایی که در این روند نقش عمده و شایان اهمیت دارند استفاده شود و از تدابیر، شیوه‌ها، دستاوردها و تکنولوژی آنها بهره‌گیری شود تا اهداف امنیت و دفاع ملی و منافع فراملی و توسعه منطقه‌ای بیش از پیش و همه‌جانبه مورد توجه قرار گیرد.

ما باید اذعان کنیم که در زمینه پژوهش مواجه با کمبودهای عمیق از جهت آگاهی به ساختار و قطب‌نمای دانش پژوهش هستیم و خوشبختانه از دید کارشناسی امکانات بالقوه با سائقه خلاق و موقعیتهای منحصر و اندیشه‌های سالم در مردم ما مخصوصاً دانشجویان دانشگاه وجود دارد که باید شکوفا شود و به احتمال قوی ایجاد روابط و تماس مداوم با

کشورهایی که در ابعاد پژوهش قدمهای عمده در فرایند توسعه پایدار از نظر کمیته و کیفیتی برداشته‌اند به ما امکان می‌دهد که نمادها و مفاهیم پژوهشی قابل قبول و ریشه‌دار را در حد زمینه‌های نیاز بپذیریم و نتیجتاً سیاستگذاری فرهنگی و برنامه‌ریزی در دراز مدت که راهکار ارزشمندی است و مشکلات فرهنگی و اجتماعی را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهد تدوین شود. و با این رویکرد که فرهنگ پژوهش زیربنا در ارتقای کیفیت زندگی انسانهاست استفاده از کمکها، راهکارها و تجارب علمی و عملی کشورهای پیشرفته در سطح نهادها و روابط اجتماعی و مجموعه حقایق اقتصادی، سیاسی، و اجتماعی و تأثیرات متقابل فرهنگها بسیار کارساز خواهد بود و می‌تواند فواصل نسبتاً عمیقی که از نظر فن‌آوری و تبادل و توازن بین جوامع پیشرفته و در حال رشد وجود دارد کوتاه کند و با تمسک به سیاستهای ملموس پژوهشی و اهتمام خاص نسبت به بخشهای مختلف آن همچون ارتباطات گردشگری و فرهنگ توسعه اقتصادی و اجتماعی و اهداف و راهکارهایی از این قبیل خدمات و عملکردها را از نظر تجهیزات طراحی و گسترش داد و به سهولت به ابعاد پژوهشهای کاربردی و به‌کارگیری نتایج اجرایی موفق باشیم.

با توجه به اینکه چهره زندگی مادی در کره زمین بر اثر دو تحول عظیم در علم و تکنولوژی در حال دگرگونی کامل است. این دو تحول یک در زمینه تکنولوژی ژنتیک است و دیگری مربوط است به آنچه که انقلاب انفورماتیک معروف شده است. انفورماتیک با اطلاع‌رسانی از راه دور توان محاسباتی عظیمی از نظر تصویرنگاری و دستاوردهای صنعتی، ارکان مدیریت و سازماندهی اقتصادی دارد و خلاصه در تمام شئون زندگی مسیر علم را تغییر داده و این اطلاعات اصولاً در تکامل شناخت و پژوهش به کار می‌رود. شناخت میل به تداوم زندگی و لذت‌خواهی و اشتیاق ذاتی به یافتن مجهولات مخصوصاً عمل به دستورات پژوهشی الهی در قرآن کریم است که در آیات کریمه مختلف مخصوصاً در سوره ابراهیم^۱ و نور^۲ و حدید^۳ و بقره^۴ در جمیع هدفهای تربیتی و انسانی و معنوی اشاراتی به نیکبها و پاکبها و از ظلمتهای جهل به نور دانش و صلاح و ایمان دارد.

شرایط و ویژگیها و مؤلفه‌های خاص ابعاد پژوهش و تحقیقات با توجه به بند ۴ اصل سوم قانون اساسی ایران که می‌گوید: «تقویت روح تنبّع و بررسی و ابتکار در تمام زمینه‌های

۱. ابراهیم / ۵، ۱ و ۳۸

۲. نور / ۲۵

۳. حدید / ۱۲

۴. بقره / ۲۵۷

علمی، فرهنگی، فنی و اسلامی از طریق تأیید مراکز تحقیق و تشویق محققان» در موارد زیر خلاصه و توجیه می‌شود.

۱. فرهنگ و روش تحقیق

تحقیق از نظر اصطلاحی یعنی رسیدگی کردن به گنجه مطلبی پی بردن است. و از نظر لغوی به معنای درست کردن، پژوهش، رسیدگی و بررسی و مطالعه در حقیقت و واقعیت چیزی است^۱ و به عبارت دیگر پژوهش به معنای ورود به عرصه‌های جدید اندیشه و علم و نیز در عرصه‌های ناشناخته است.

بر همین اساس روش تحقیق لازمه‌اش مطالعات گسترده و تفضیلی است.

«طرح تحقیق باید با یک منطق و یک مسیر مشخص شروع شود، طراح باید شاخص و معیار برای اکتشاف داشته باشد»^۲.

فرهنگ تحقیق بستگی به میزان و تسلط اطلاعات و نگرش بر استراتژیها و بکارگیری مهارتها و روشهای صحیح دارد.

(تحقیق موردی یکی از روشهای تحقیق در علوم اجتماعی است که هنگامی برتری می‌یابد که پرسشهایی با ادوات استفهام (چگونه) یا (چرا) مطرح باشد و تجزیه و تحلیل پژوهش و تحقیق هم به عنوان فرایندی از روش علمی، یکی از پایه‌های اساسی هر روش تحقیق است و به‌طور کلی تجزیه و تحلیل عبارت است از روشی است که از طریق کل فرایند پژوهشی از انتخاب مسأله تا دسترسی به یک نتیجه هدایت می‌شود.^۳

آموزش روش تحقیق در دانشگاهها بایستی جزء مواد درسی دانشجو قرار گیرد و این دارای اهمیت و منزلت خاص در مورد آشنایی دانشجو با مناسبات اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و الگوهای آن و هم‌سویی این الگوها با ایستارهای توسعه و نیازمندیهای جامعه از جهات مختلف می‌باشد.

به وجود آوردن امکانات کتابخانه‌ای و تشویق جوانان و دانشجویان به کتابخوانی شایان اهمیت فراوان است از جهت اینکه معلومات بشری و نتایج تحقیقات مربوط به کشور و جامعه خاص نیست مربوط به همه دنیاست و اگر قرار است تحقیقی انجام شود باید نتایج

۱. فرهنگ معین

۲. کتاب تحقیق موردی تألیف رابرت ک - ین، ترجمه علی یارسایبان و سیدمحمد اعرابی (دفتر پژوهشهای فرهنگی، ۱۳۷۶)

۳. روش تحقیق در روان‌شناسی و علوم تربیتی تألیف علی دل‌آور، ۱۳۷۵

مشته و قبلی در آن زمینه خاص که در جوامع دیگر انجام شده است مد نظر قرار گیرد و مسلماً نیاز به اطلاعات کتابخانه‌ای دارد و دانشجویان باید این امکان را پیدا کنند که در صورت ایجاد و توسعه پایگاه‌های اطلاع‌رسانی با اینترنت که یک شبکه گسترده ارتباطی و اطلاع‌رسانی است و تمام مرزهای جغرافیایی را درنور دیده از مراکز مختلف فرهنگی و کتابخانه‌ای و امکان برگزاری کنفرانسها و استفاده و بکارگیری رایانه‌ها از راه دور در طیفی کارآ، و روان مورد بهره‌وری قرار دهند.

بازدید از نمایشگاهها، مؤسسات صنعتی، کشاورزی، آثار بزرگان و فیلمهای تحقیقاتی و هنری و شاهکارهای ادبی و علمی و دستاوردهای مکتشفین و مخترعین تبعات آموزنده و مثبتی را دربردارد و علاقمندان به پژوهش را تهیج به وجود آوردن نظایر آن می‌نماید، به علاوه تسلط و اطلاعات و نگرش آنان را به فن‌آورها و به کارگیری مهارتها افزایش می‌دهد. بدیهی است بهره‌وری از فرهنگ و روش تحقیق وقتی نتایج مطلوب را به بار خواهد آورد که تحقیقات کلاً تحت تعلیمات و راهنمایی‌های استادان و محققان باتجربه و آگاه شروع و پایان پذیرد مطالعه منابع مربوط به موضوع مورد مورد تحقیق قسمت عمده‌ای از وقت پژوهشگر را اشغال می‌کند و برای گستره دانش و دستیابی به هدف بسیار حائز اهمیت است. مخصوصاً استفاده از چکیده پایان‌نامه‌های ماهانه دانشگاه بین‌المللی میکروفیلم^۱ که طی نشریه از رساله‌های دوره دکتری مؤسسات مختلف دانشگاهی در آمریکا گردآوری می‌کند، در کشف دانش نو و پیشرفتهای چشمگیر در تجزیه و تحلیل مسائل علمی شایان توجه است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۲. پژوهش علمی^۲

تاریخ تولد علم مصادف است با تاریخ تولد بشر و آغاز آن وقتی است که بشر به فکر حل مسائل زندگی افتاد و در همین رابطه روشهای علمی شایسته‌ترین وسیله برای شناخت واقعیتها مورد بررسی قرار گرفت تکیه‌گاه اصلی پژوهش هم بررسی و مطالعه مسائل و مفاهیم علمی نخستین مربوط به پژوهش و اهمیت شناخت آنست. سرشت انسان فطرتاً تمایل دارد که در راه علم جستجوگر و کنجکاو باشد و پیرامون محیط و طبیعتی که ما را احاطه کرده و در جهت نیل به تکامل و پیشرفت و توسعه فرهنگی، اجتماعی و سیاسی

1. Universite, Microfilme. International

2. Scientifique. Recherches

فرضیه‌ها و علتها را مورد تجزیه و تحلیل و آزمون قرار دهد به طوری که از ناحیه عقل و منطق حمایت شود و با واقعیت‌های مسلم علمی جهانی هرچه بیشتر انطباق داشته باشد. علم در گسترده‌ترین مفهوم آن یعنی چارچوبی برای ارتقای زندگی بشری، تمدن و دگرگونی انسانهاست. مسائل طبیعی و اجتماعی باید با اصول خاص علمی و درک واقعیت‌های زمان و ضرورت‌های اساسی جامعه مورد تحقیق و تدوین قرار گیرد. پژوهشگران علمی معتقدند که اطلاع از ضوابط روانشناسی، جامعه‌شناسی و انسان‌شناسی لازمه شناخت و به‌کارگیری صحیح مفهوم پژوهش در فرایند احیای قدم‌های اساسی در زمینه توسعه و پیشرفت می‌باشد و نباید در این خصوص و مقصد برای پیدا کردن جایگاه معنویت و فضایل انسانی غفلت کرد.

۳. تقویت حس تفکر

آگاهی قطعی و نگرش به پیکره جهان هستی به وسیله حس تفکر و تعقل میسر است. انسان هر حقیقت و جوهری که دارد وجودی آگاه، آزاد و آفریننده است. آنچه از آفرینندگی متجلی می‌شود هنر و نوآوری است و درایت و آگاهی از همه امور مادی و معنوی تجلی علم است و آزادی تجلی‌گاه تحول و تکامل و خلاقیت و پژوهش است.

به عنوان مثال هر پدیده‌ای که انسان خلق می‌کند و هر بنایی که می‌سازد و هر موقعیتی که به دست می‌آورد همه ابتدا از یک طرز تفکر منطقی به وجود می‌آید. نقطه آغازین همه اکتشافات و اختراعات و پدیده‌های شگرف پزشکی و محاسبات فضایی، تراوشات فکری است.

همه دانشمندان، ثروتمندان، اندیشمندان، رهبران موفق دنیا و همه انسانهای شاخص کسانی بوده‌اند که با قدرت تفکر و مقوم عقل به موفقیت دست یافته‌اند. پژوهشگر هم با تکنولوژی فکر می‌تواند دنیایی را که در آن زندگی می‌کند متحول سازد و در همه پدیده‌های جهان هستی با استفاده از قدرت تفکر حقایق را کشف و عالی‌ترین موقعیتها را در لحظات زندگی به وجود آورد و در دسترس نسل‌های آینده قرار دهد.

۴. نیروی انسانی مستعد علمی

نیروی انسانی یا کار از جمله عوامل مهمی است که برای توسعه پژوهش و کیفیت زندگی مطلوب اهمیت فراوان دارد، در تشکیلات نظام پژوهش نیروی انسانی شبکه بسیار وسیعی

است که در پیشبرد امور و نظام پژوهش محور اصلی و نقش اساسی را در افزایش بهره‌وری ایفاء می‌کند. رکن اصلی پژوهش انسان است که باید در شاخه تخصصی خود از شناخت و تبحر علمی لازم برخوردار باشد و با توان لازم مجهز به آخرین اطلاعات علمی باشد تا بتواند به کارآیی و سودبخشی و پیشبرد اهداف بهره‌وری کمک کند و مسأله قابل توجه در این قسمت بررسی وضعیت نیروی انسانی متخصص و بکارگماری افراد کارآزموده در زمینه رایانه و ضرورت آماده‌سازی محقق در اجرای سیستم مکانیزاسیون است. لازم به ذکر است که در این قسمت تدریس و تربیت نیروهای متخصص و کارآمد پژوهشگر یکی از وظایف و رسالت‌های مراکز دانشگاهی است و این وظیفه بایستی تا حد امکان به بهترین وجه و بنحو احسن صورت گیرد و جایگاه این امر که مورد توجه دنیایی نیز می‌باشد باید به نحوی برای دانشجویان تشریح شود که با علاقه‌مندی کامل به‌طور مستمر بدان روی آورند و نتیجتاً فرهنگ تحقیقاتی که در کشور ما تا حدی نامشخص و کمبود دارد اصلاح شود.

۵. بودجه و تجهیزات

به‌طور قطع اعتبار و بودجه خرج‌های تحقیقاتی و پژوهشی برای هدایت سازمان بهره‌وری، از عوامل مؤثر در بستر پژوهش و توسعه می‌باشد که می‌طلبد، پژوهشگر در عرصه فعالیت‌های فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در سطوح عالی نقش آفرین باشد.

سیاست دولت باید بر اساس تنظیم بودجه لازم برای امر پژوهش به میزان رویکرد برنامه‌ریزی درازمدت و میان‌مدت با استفاده از تجارب ارزنده کشورهای توسعه‌یافته در نظر گرفته شود و با این منطوق و گرایش می‌توان گفت فرهنگ پژوهش زیربنای ارتقای کیفیت زندگی انسانهاست. لازم به ذکر است که کشورهای پیشرفته زیربنای فعالیت‌های خود را برای کشف مجهولات و برقراری نظام و سیمای واقعی زندگی و بدست آوردن راهیابی به فنون و ابتکارات جدید با در نظر گرفتن منابع مالی متنوع به تربیت محقق برای شکوفا کردن قابلیت‌های او اختصاص داده‌اند، و هدف اصلی تحکیم عوامل و مکانیسمها و اهداف تحقیقاتی است تا از این راه کمبودها و هم‌ساز نبودن عوامل مادی برای تجهیزات و هزینه‌ها در حلقه معینی از ضوابط جای گیرد و با توجه به این اصل می‌توان با تربیت نیروی انسانی کارآزموده و ایجاد وجدان کاری و علاقه‌مندی، منزلت تحقیق و پژوهش را در دانشگاهها استوار ساخت و مسلماً محصول آن از روی یک برنامه مشخص و یک عقل سلیم آینده‌نگر ثبوت برهان نظام کامله و مطلق خداوندی در تمام زمینه‌های وجود و هستی می‌باشد.